

Розвиток фізичних здібностей, нові форми рухової діяльності вносять функціональні зміни в організм, підвищують його можливості. Але, як відомо, процес досягнення фізичного вдосконалення впливає на розвиток не лише фізичних якостей організму. Фізичне вдосконалення допомагає формуванню духовного багатства людини. Значення фізкультурно-спортивної діяльності в формуванні гармонійного розвитку особистості очевидно. Розвиток фізичної культури школярів передбачає формування позитивних якостей особистості, які необхідні кожній людині в нашій Державі (1,2, 7).

Систематичні заняття спортом, зокрема ігровими видами спорту (ІВС)- баскетболом, волейболом, гандболом, футболом, всебічно впливають на особистість. Під час навчально-тренувальних занять і змагань юних спортсменок з ігрових видів спорту вони звикають підпорядковувати свої особисті інтереси інтересам колективу (команди). Крім того, змагання з ІВС не бувають без публічності, видовищності без організації контролю і управління (2, 3).

Діяльність в ІВС як самого спортсмена, так і вчителя (тренера), судді, глядача мають свої характерні особливості. Школяр може виступати як спортсмен, суддя, громадський інструктор.

Метою роботи був аналіз підходів до проблеми фізичного виховання дітей шкільного віку і узагальнення методичних особливостей процесу доцільності підвищення рухової активності школярів.

Завдання: Визначити рівень рухової активності та стан здоров'я дітей 12-14 років; Розробити методичні рекомендації для підвищення рівня рухової активності дітей 12-14 років.

Методи дослідження.

Теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури; Педагогічне спостереження.

Результати досліджень. Провівши теоретичне дослідження і узагальнення практичного досвіду вчителів фізичного виховання загальноосвітніх шкіл, нами виявлено, що багато авторів звертають особливу увагу на фізичний розвиток і фізичну підготовленість

дітей і підлітків. Однак, проблема рухової активності, як нагальної потреби дитячого організму ще недостатньо висвітлена в спеціально науково-методичній літературі.

На підставі проведених досліджень можна стверджувати, що розвиток та стан здоров'я підлітків перебуває в прямій залежності від рівня їх рухової активності. Чим вища рухова активність дітей, тим краще проходить процес їх фізичного розвитку, тим міцніше їх здоров'я. В учнів, які займаються в спортивних секціях, набагато краще-розвинені швидкісно-силові якості, сила, гнучкість, порівняно з дітьми, які займаються лише на уроках фізкультури.

Систематичні заняття фізичними вправами не лише в межах шкільних занять сприяють як фізичному, так і психічному розвитку підлітків: у досліджуваних, які займаються ще додатково в спортивних секціях, підвищився рівень уваги, пам'яті, мислення. Додатково діти, які займаються в спортивних секціях, хворіють приблизно в 2 рази менше, ніж ті, які займаються лише на уроках фізичної культури. Отже, вчителям, батькам необхідно якомога частіше залучати дітей до занять фізичними вправами та іграми з метою створення сприятливих умов розвитку їх особистості.

Література

1. Гриненко М.Ф., Саноян Г.Г. Труд, здоров'я, фізическая культура. – М.: Физкультура и спорт., 1974. – 288 с.
2. Державні тести і нормативи фізичної підготовленості населення України. - К., 1996.- 20с.
3. Демчишин А.П., Пилипчук Б.С. Підготовка волейболістів. - К.: Здоров'я, 1979.- 120с.
4. Демчишин А.П. та ін. Рухливі і спортивні ігри в школі.-К.: Освіта, 1992.- 144с.
5. Новикова Л.И. Педагогика детского коллектива. – М., 1978.
6. Фурманов А.Г. Волейбол в школе. - К.: Рад. шк., 1987.- 126с.
7. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів, Львів ОНМІ освіти, 1996.- 226с.

В.В. Джуно, А.І. Коваленко

ЕТОС СПОРТУ У КОНТЕКСТІ ЕТОСУ ТОТАЛІТАРИЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

В статті досліджується етос спорту в контексті етосів тоталітаризму і демократії.

В статье исследуется этос спорта к контексте этосов тоталитаризма и демократии.

Ethos of sport in context of ethoses of totalitarianism and democracy are being considered in the article.

Етична проблематика стає сьогодні актуальною, бажаною і навіть необхідною. Зумовлено це, окрім іншого, тим, що людина загубилася у витворах власних діянь і думки. Стало зрозумілим, що без етики, без визнання і здійснення моральних вартостей не може продовжуватися нормальний поступ людини і людської спільноти.

Цей загальноосвітній процес перевідкривання значення моральних вартостей у житті людини і спільноти знайшов своє відображення у наукових дослідженнях. З'явилися фундаментальні дослідження

етичних проблем: П. Адо, А. Алана, К. Апеля, Ю. Габермаса, Д. фон Гіндельбранда, Ж. Делеза, Г. Йонаса, М. Конша, Л. Левінаса, Е. МакІнтайра, Р. Мізраї, П. Рікера, Д. Ролза, К. Росе, Ч. Тейлора, М. Фуко та ін.. Ведуться дослідження моральних проблем, що виникають в зв'язку з виконанням тієї чи іншої професії і вимагають усвідомлення специфічного тилу професійної відповідальності. Спорт не складає тут винятку. Зростання моральної відповідальності усіх, хто зайнятий у сфері спорту, є постійною турботою Комітету з розвитку спорту Ради Європи. Основу для розв'язання морально-етичних проблем, що існують в сучасному спорті, покликаний дати розроблений Комітетом і прийнятий на конференції міністрів зі спорту європейських держав "Кодекс спортивної етики „Справедлива гра – шлях до перемоги", що є додатком до Спортивної хартії Європи 1992 р.

Метою нашого дослідження є виявлення впливу (позитивного чи негативного) суспільного етосу на стан спорту.

Кожна форма суспільства, яке розуміється не лише формально, має властивий їй етос, який закладає її фундамент. Найоптимальніше, на нашу думку, сучасне розуміння етосу передається наступним його означенням: "Етос – збірний термін, який означає фактичну поставу моральності, а також сукупність звичаїв деякої соціальної групи, які проявляються в стилі життя її членів в даних історичних умовах" [1]. У такому означенні етос відрізняється від моралі як сукупності норм, які лише декларуються як обов'язуючі, а також від суспільних звичаїв, святкування якихось свят і т.п., які хоча і пов'язані з мораллю, але шілкою до неї не відносяться.

Спробуємо вичленити найхарактерніші риси етосу тоталітаризму. Для Європи першої половини ХХ ст. характерний розвиток патологічних версій суспільного устрою. Серед них німецький нацизм і російський комунізм стали найгіршими крайнощами, своєрідними еталоном тоталітаризму. Для такого розвитку в Росії було багато сприятливих обставин, зокрема відсутність традиції демократичних інститутів у царській Росії, де натомість існувала традиція абсолютизму та історична звичка до свавільних діянь з боку представників влади, а духовний стрижень суспільства – церква була перетворена в інструмент репресій. Ідеологічним забезпеченням російського тоталітаризму був марксизм, а найповнішим наближенням до ідеального тоталітаризму був сталінізм.

Під тоталітаризмом ми розуміємо тип диктатури, який не обмежується фактичним позбавленням населення політичних і громадянських прав, а прагне до повного найсуворішого контролю над розумом і сумлінням, вимагає не лише пасивного конформізму, але й діяльної участі, формуючи данатизм і бажання домінування.

Риторика комунізму прикривала головний мотив позбавлення свободи – свободи вибору свого майбутнього, напрямку суспільного розвитку. "Матеріалістичне розуміння історії, - підкреслюється в "Словаре по етике" – виключає свободу вибору людини напрямку суспільного розвитку [підкреслення наше - Автори]" [2]. Невловими "законами історії" перекладають усе: людей, народи, класи, нації.

Етос тоталітарного суспільства, ще до його втілення, прекрасно і прозріливо описав І.Я.Франко в роботі "Що таке поступ". "Життя в Енгельсовій народній державі було би правильне, рівне як добре зведений годинник. Але є й у тім погляді деякі гачки, що будять поважні сумніви. Поперед усього та всеможна сила держави налягла би страшенним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би шезнути [підкреслення наше - Автори], занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, але лише пожиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростали б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава стала б величезною народною тюрмою" [3].

Те, що з морального погляду в марксистських текстах виглядає цинізмом, розглядалося як утвердження "нової", класової моралі, заснованої на гаданому пізнанні "об'єктивних законів історії" та практичному здійсненні так званої "усвідомленої необхідності".

Якщо коротко підсумувати етос тоталітаризму, то його можна звести до наступних рис:

1. Це етос відчуження колективної діяльності, який знаходить своє вираження в головному принципі "комуністичної" моралі – принципі колективізму, згідно якого справжнє призначення людини полягає у свідомому служінні суспільству, а в кінцевому підсумку – людуству. Колективізм побуджує до домінантності - вивищення над співдіючими за шкалою престижу, авторитету чи можливості вирішувати важливі справи. Він санкціонує ієрархічну візію суспільства, як ієрархізованого на різний лад.

Домінантність, на відміну від служіння як духовної цінності, є цінністю вітальною, пов'язаною з тваринною частиною нашої природи. Задоволення від керування, від підпорядкованості собі інших та зверхності над ними є одним із найсильніших почуттів інстинктивного задоволення і не завжди підпорядковується моральним нормам.

Тоталітаризм витворив суспільну структуру, яка опиралася мало не на загальне переживання домінантності, яку ця система зробила реальною доступною майже для всіх. Кожен мав почуття влади: апарат над громадянами, чиновник – над обивателем, продавець над клієнтом, а всі разом – від почуття величчя й ролі своєї країни і світового месіянства. Ця система віддавала перевагу психологічно примітивним вчинкам, хоча офіційна ідеологія та виховання на базі міфу про зверхність та "єдино науковість" власної теорії були просякнуті пропагандою про служіння країні і людуству.

2. Наступною рисою етосу тоталітаризму, безпосередньо пов'язаною з першою, є реїфікація (res – з латини означає "річ") людини, розуміння її як речі, коли її суттєві людські переживання не беруться до уваги. Таке відношення впливає із загальних ідеологічних настанов, про які йшлося вище. Тлумачення людини як "гвинтика" великого суспільного механізму, як знаряддя для досягнення "вищих вартостей", постійна офіра в ім'я чи то "світлого майбутнього", чи якихось інших, звичайно, "важливих завдань" є проявом відчуженої колективності. Художньо це прекрасно виразив В.Маяковський: "єдиничка – вздор, єдиничка – ноль, голос єдинички тоньше писка", а в народному прислів'ї це виражено так: "ліс рубають – тріски летять", де і "ліс" і "тріски" – це люди-речі, чи то "вороги народу", чи "невільні" жертви.

3. Відчуження колективності, реїфікація відносин породжують і відповідні звичаєві норми. Привілей, пільги, місце в президії, надавання першого слова у виступах, оплески, вітальні поклони і т.п. стають бажаними цінностями, які мають засвідчувати значущість людини. Ще Г.С.Сковорода зауважував, що коли людина вбачає сенс у задоволенні "сліпої натури", вона потрапляє у рабство до неї. Жадоба слави, влади, шани всупереч "сродності" не сприяє досягненню щастя, веде людину в полон згубних пристрастей, породжуючи страх, заздрість, святенництво, нудьгу, муки сумління. Згода ж зі своєю природою

дарує людині “веселіє духовное”, самовдосконалення і душевний спокій, який приносить насолоду не лише результатами, а й самим процесом.

4. У згоді з попереднім витворюється відповідна парадигма поведінки, своєрідний стиль життя: публічна підтримка, гасел (як співалося в популярній пісні: “и говорят глаза – никто “не против”, все “за”), протест “на кухні” (“кухонна демократія”). Формується навичка одне думати, інше говорити, ще інше – робити. Корупція, принцип “ти – мені, я – тобі” стають нормою. Відсутність автентичних моральних переживань переростає в колективний егоїзм та оковамилювання. Середовище створює оманливі зовнішні форми (звичаї “що говорити” і “де”, “як говорити”), які начебто свідчать про його чесність, а насправді розвивають егоїстичні колективні прагнення.

Ці загальні риси етосу тоталітаризму не могли, звичайно, не впливати на особливі його різновиди – професійну мораль.

Моральна доктрина, яка систематизує моральні норми і оцінки, пов’язані з виконанням якоїсь професії, або формулює норми і оцінки, постульовані для прийняття зайнятими в даній професії, називається професійною етикою. Найрозвинутішою у цій галузі є медична етика. При підготовці фахівців-медиків більшість загальних курсів читається з додатком “і деонтологія” (напр.: “терапія і деонтологія”, “хірургія і деонтологія” і т.п.). Існує безліч посібників з медичної деонтології. На жаль, чогось подібного при підготовці фахівців у галузі фізичної культури і спорту не має. Тут склався своєрідний “поділ праці”: етика розробляється як загальна (для всіх) теорія, а профільність постає у вигляді розробок шляхів і методів прилучення молоді, задіяної в спорті, до існуючої в суспільстві моралі, тобто лише як система морального виховання. При цьому чомусь уже наперед прийнято, що тренери, судді, лікарі і т.д. уже є ісповідниками моралі, втіленням моральних чеснот.

Між тим, таке мистецтво людської творчості як спорт – це досить розгалужена сфера діяльності і міжлюдських відносин, які також потребують етичної оцінки. Розрізняють широке і вузьке розуміння спорту. В широкому сенсі спорт – це “багатофункціональне суспільне явище, система організації і проведення змагань і навчально-тренувальних занять згідно з певними комплексами фізичних вправ” [4]. У вузькому ж значенні спорт – це “власне змагальна діяльність і пов’язані з нею види діяльності” [5]. Вузьке розуміння спорту є, фактично, його сутнісною характеристикою, оскільки наявність змагальної діяльності і специфічної (спортивної) підготовки до неї розглядається як відмітна особливість спорту, метою якого є досягнення якнайвищого спортивного результату [6].

Як і будь-яке дефінітивне означення, означення спорту вимагає додаткових пояснень, оскільки не завжди він полягає в змаганні (альпінізм), не завжди він пов’язаний з перемогою і поразкою. Тому робляться спроби дати більш узагальнююче означення. Ось одна із таких пропозицій: “спорт закладає довірливий вибір, чи встановлення перепон, щоб їх подолати” [7]. Спорт є одним із засобів людської трансцендентності, що фіксується самим його означенням, в той час як при першому означенні є небезпека уречевлення людини, коли замість діяльності отримуємо

Діяльність, де особа виступає на правах чисто функціонального, отже, в кожному конкретному випадку не обов’язкового приладку (спорт ради спорту, де людина є засобом його функціонування і розвитку і яку, як гвинтик механізму Діяльності, можна відкинути, замінивши іншим гвинтиком, придатнішим). Із того факту, що людина стає особою в діяльності і через діяльність, ще не випливає, що поняття діяльності пояснює нам всі прояви особи, всю систему індивідуальних відмінностей і т.п. Адже особа є не лише продуктом діяльності, а й умовою діяльності, що означає, що в певних межах ми повинні саму діяльність пояснити через особу. Тоді діяльність буде розумітися однозначно як *етос*.

Як би ми не означали спорт, ми будемо мати в ідеальній формі соціальний інститут, учасники якого колективно займаються зростанням спортивних результатів і керуються у своїй діяльності системою норм і цінностей, які одночасно забезпечують вартість їх спортивного внеску і підкріплюють їх мотивацію.

У ширшій перспективі можна розглядати спорт (принаймні спорт вищих досягнень, чи великий спорт) в якості професії-кар’єри, яка ґрунтується на оволодінні спеціальною галуззю діяльності. Головний атрибут будь-якої професії полягає в тому, що її члени несуть відповідальність за спеціалізовану галузь діяльності – за її збереження, передачу, розширення й зростання.

І перший і другий ракурси аналізу спорту (як соціального інституту і як професії) вимагають деякого пояснення. У вітчизняній літературі загальноприйнятою є точка зору, згідно якої в ході історичного розвитку спортивного руху породжуються такі його форми, як “масовий спорт, резервний (базовий) спорт і спорт вищих досягнень (великий спорт), а також аматорський і професійний спорт” [8]. Не будемо вдаватися в аналіз даного поділу, хоча очевидним є те, що він здійснений за різними критеріями. Для нас важливим є інше: власне аматорським спортом є масовий, чи як його ще називають автори – народний спорт. Уже базовий спорт, а тим більше спорт вищих досягнень назвати аматорським можна лише закривши очі на істину. Спробуємо це обґрунтувати. Відомо, що в Стародавній Греції спортсмен, який приймав участь в Олімпійських іграх, майже рік зобов’язаний був займатися підготовкою до них, тобто тренуватися під керівництвом досвідченого тренера. “Так от, – пише Стів Шенкман, – платили завжди! Навіть, між іншим, в Стародавній Греції. Там осипали дарами не лише чемпіонів, а й тих, хто в спеціальних таборах місяцями готувався до олімпіад. Тому є письмові свідчення” [9]. Не був виключенням і Стародавній Рим. “Заняття спортом для слави і мужності” не мало рис чисто аматорського спорту, – зазначає дослідник давньоримського права Марек Курилович. – Атлет, який перемагав у змаганнях, отримував, окрім слави і деяких привілеїв, цінні грошові і речові нагороди, які матеріально забезпечували буття...” [10]. Досягнення перемоги вимагало довготривалого тренування і належного харчування. Виникала проблема коштів для тренування і відновлення. Початкуючий атлет не міг собі дозволити таких витрат. “На допомогу, – пише М. Курилович, – прийшло право. Від правника Сцеволи (II ст. після Р.Х.) маємо інформацію про заклю-

чення в таких випадках умов фінансування, - на основі повної оплати тренувань і утримання атлета, який поставив би позначену суму при досягненні перемоги і всіх грошових і речових нагород” [11].

Відомо, що після відновлення Олімпійських ігор МОК строго стояв на сторожі правил про аматорство. Спортсмени під страхом пожиттєвої дискваліфікації не мали права отримувати гроші за заняття спортом, а великі призи не повинна була перевищувати 100 доларів. Але рівень результатів був настільки високим, що вже тоді вимагав професійного відношення до заняття спортом. Людина, яка віддавала серйозним тренуванням і виступам на змаганнях 8-10 кращих років свого життя, хотіла отримувати за це відповідну матеріальну компенсацію. І отримувала! “Якщо заперечити коло не можна було розірвати відкрито, - каже С. Шенкман, - то доводилося це робити таємно” [12]. Двократний олімпійський чемпіон зі стрибків з висотою Боб Річардс, якого називали “літаючим пастором”, виступав тричі на тиждень, отримував великі призи і тут же їх продавав, а за виручені гроші купив собі телефірму [13]. “За Олімпіаду і європейські рекорди я, - говорить В. Брумел, - отримав більше тисячі карбованців. Такий фінансовий запас мене цілком заспокоїв. Я купив машину, облаштував комфортабельну квартиру, яку мені дали через рік після Олімпіади” [14]. Якщо до цього додати сенсаційні виступи відомого спринтера Майка Агостіні і шведського бігуна Дана Верна про систему тіньової оплати і також “зарплату” наших “шахтарів”, міліцейських і армійських “офіцерів”, “інструкторів фізкультури” і “токарів”, то картина, здається, буде цілком ясною. Платили таки завжди. Спорт, принаймні спорт високих досягнень, є професією, яка ґрунтується на виконанні спеціальною галуззю діяльності. І в цьому відношенні олімпійський і професійний спорт *тотожні*. Як видається, що розрізнення олімпійського і професійного видів спорту на основі оплати праці є непродуктивним (зарплата олімпійця може бути, - і фактично є, - такою ж регулярною, як і професіонала, у вигляді “зарплати” “інструктора”, “токаря” і т.п.). Ми схиляємося до думки, і спробуємо це детальніше обґрунтувати, що ні в олімпійському, ні в професійному спорті зарплата не є рушієм розвитку спорту, не є основою енергії, що приводить його в рух. Щоб визначити ці рушії, що основу, власне і слід розглянути спорт як специфічний соціальний інститут і, ширше, як професію.

Відмінність між професійним і олімпійським видами спорту доцільніше розглянути за аналогією, порівнявши їх до такої професії, як професія ... науковця! І це не дивно, адже обидві ці професії пов'язані перш за все з творчістю. Творчість є *вищим ступенем добром* як у науці, так і в спорті. Щоб бути добрим вченим, необхідно робити внесок у розширення знання, тобто, робити відкриття. Отже, бути першим. У спорті перемога - це майже завжди відкриття нових можливостей людського організму, а що значить для спортсмена бути першим, мабуть немає потреби наголошувати.” Золота олімпійська медалка і сама собою дуже високий стимул для будь-якого спортсмена,” [15]. - говорить В. Брумел. Думкається, що і для братів Кличків бути першими, найсильнішими - не менший стимул, ніж для олімпійців.

Доцільна іще одна аналогія між спортом і наукою. У науці існує поділ між “чистою” наукою і “прикладною”. “Прикладник” вимушений підкорятися вимогам працедавця. Він не може бути повністю вільним у виборі проблематики досліджень, як не може керуватися лише бажанням розширювати знання, оскільки повинен дбати про користь фірми, яка його винаймає. Тут існує конфлікт між потребою вченого у професійній автономії і потребою роботодавця в передбачуваності результатів. У “чистій” науці цей конфлікт зведено до мінімуму, оскільки університет платить вченому за викладання, а не за здійснювану ним дослідницьку роботу. Міра свободи “чистого” науковця і “прикладника” може, як видається, слугувати моделлю для розрізнення олімпійського і професійного видів спорту. Олімпієць ближчий до “ідеального” спортсмена, у нього більша свобода вибору, ніж у професіонала. У спробі служити двом панам - ціннісній системі спорту і роботодавцю, олімпієць ближчий до першого, більше відповідає призначенню спортсмена.

Гроші ж, які отримують спортсмени (як олімпійці, так і професіонали), є лише засобом, який полегшує досягнення їхньої мети, а не метою діяльності. Якщо рівень фінансового забезпечення буде достатнім для задоволення потреб спортсмена і його сім'ї, його моральний стан буде визначатися головним чином іншими, специфічно спортивними факторами (“вище, далі, сильніше”).

Звичайно, аналогія не є доказом. Потрібен поглиблений аналіз відносин всередині спорту як інституалізованої сфери діяльності, щоб мати достовірні результати. Ми ж виокремлюємо лише одну внутрішню характеристику спортивної спільноти - її етос як сукупність норм і вартостей, своєрідний стиль життя, який регулює взаємовідносини і поведінку учасників спортивного руху. Відданість членів спортивної спільноти етосу спорту можна розглядати як підтримку ними структури, завдяки якій вони мають можливість розширювати спортивні результати. Незмінна підтримка норм і вартостей, що регулюють спортивне життя, може свідчити про те, що саме етос спорту є рушієм його розвитку, і що саме проблеми в етосі, які можуть виникати, зумовлюють проблеми з досягненням мети.

Логічно припустити, що основоположними вартостями етосу спорту, які специфікують суспільну мораль щодо спорту і є базовими щодо інших моральних норм і вартостей, які, очевидно, знаходять свій вияв у спорті, є: 1) *універсалізм*, тобто переконання, що людська природа скрізь одна і однаково підлягає вдосконаленню шляхом відкриття її можливостей фізичними вправами; оскільки результати, досягнуті в спорті, якимось чином існують окремо від їх індивідуальних носіїв, вони набувають універсального характеру і творчий внесок їх творців повинен оцінюватися у відповідності з універсальними критеріями; прагнення до творення є в той же час прагненням до якомога вищих результатів, що є завданням учасників спортивного руху; 2) *відкритість* - принцип, згідно з яким досягнуті результати демонструються і вільно стають спільним надбанням; 3) *безкорисливість* - принцип, згідно з яким спортсмен чи тренер не повинні використовувати досягнуті результати для власної вигоди (фінансової, престижної чи будь-якої іншої

вигоди); 4) *професійне визнання* – як законна нагорода за спортивні досягнення; 5) *поміркований скептицизм* – принцип будь-якої творчої діяльності, що передбачає відповідальність за адекватність оцінки результатів інших і відкрите висловлення цих оцінок.

Видається, що саме ці вартості є необхідними в будь-якій галузі спортивної діяльності, метою якої є досягнення якомога вищих результатів.

Їм відповідають звичаєві норми: особлива шана до олімпіад (олімпіади різного рівня – від шкільних до найголовніших: Олімпійських ігор), олімпійського вогню, шанування прапора країни, громадянином якої є спортсмен (честь прапора), ритуали шанування переможців і т.п.

У своїй сукупності, у поєднанні вони витворюють особливий стиль життя. Він складається із таких вчинків, такої поведінки, які витлумачуються самими учасниками і оточуючими як показники або символи становища, яке вони займають в соціальній структурі. Характерними рисами спортивного стилю життя є особлива цілеспрямованість, мобільність, бажання утвердження, перемоги, честолюбність. Показниками чи індикаторами спортивного стилю життя є не лише особливий тип поведінки, а й пов'язані з ним форми одягу (спортивний стиль одягу), види зачісок, взуття, спосіб харчування. Найлегше запам'ятовуються і найчастіше викликають розмови саме ці зовнішні показники стилю життя. Вони надаються до наслідування, особливо в молодіжному середовищі, яке часто не має безпосереднього відношення до спорту. Стимулюється все, що не сковує рух, що підкреслює мобільність і цілеспрямованість і т.п.

Етос спорту зберігає своє значення в будь-яких суспільних умовах, хоча соціальні умови, не змінюючи на загал його базових принципів, накладають, звичайно ж, свій відбиток. Етос тоталітаризму приводить до того, що поняття “спільного добра”, “інтересів суспільства”, “суспільно-історичної потреби” і т.п. наповнювалися абсолютно довільним, а часто і відверто демагогічним змістом. Високі поняття, що не мають за собою реальності, вартої довіри і поваги, небезпечні не лише тому, що вони вихолощені, а й тому, що завжди знаходяться фанатики, які насправді їм служать, або фарисеї, які готові видавати себе за таких, коли це вигідно. Витворюються оманливі зовнішні форми, які нібито свідчать про автентичні моральні переживання, а насправді розвивається колективний егоїзм і окозамилування. “Сам розсуди: яка ... перспектива була? Ну, один турнір виграли, другий, “відік” із поїздки привезли, машину купили... А далі – все, стіна! Замкнене коло поїздок і покупок до тих пір, коли “за старістю” не спишуть в архів” [16]. Возили і продавали всі, “також і керівники, - говорить В. Брумел, - правда, не самі. Це робили для них довірені спортсмени і масажисти... У Всесоюзному спорткомітеті прекрасно знали про цю систему і навіть фактично узаконили її. Тобто домовилися з такою, що вона не буде оглядати членів спортивних делегацій. Керівник делегації отримував для цього документ із спорткомітету” [17].

Дефіцит правосвідомості, який у сфері самих моральних відносин виражав себе перш за все як відсутність поваги до індивідуальної моральної самостійності (автономії) призводив до того, що висока моральна вимогливість дуже часто переростала в моралісти-

чну нетерпимість. Її постійними супутниками були нетактовна доброзичливість, колективне інквізиторство і прагнення до примусового ошасливлення за розхожою урівнювальною міркою. Найгірше, що людина перестає помічати власну роздвоєність чи, навіть, розтроєність, коли вона щось одне проголошує (звичайно ж правильне), щось інше цінує, а ще щось інше реалізує. Механізм інтелектуального аналізу вчинків виключається і людина починає діяти за прийнятими правилами гри. Проголошувані моральні принципи і норми стають чимось з розряду керованого прагненнями міфу. Виникає ціла витончена система вдавання і фальсифікації, яка оперує почергово софістичними обґрунтуваннями та недомовками.

Тоталітаризм не давав специфікувати етос спорту згідно з національною ментальністю. Нові й нові позиції СРСР у спорті для усього світу були позиціями Росії. “Чийми зусиллями, скількох поневолених народів – не знав ніхто і мало хто знає нині, [18] – слушно зауважує М. Житарюк. Він наводить приклад інтерв'ю з Мішелем Плагіні, який 1997 року був дуже здивований, коли довідався від українського телеведучого Сергія Полховського, що такі відомі у світі футболісти, як О.Блохін, І.Беланов, О.Заваров – з України. Суть в тому, що на концептуальному рівні українців стереотипно приймають за росіян, а вся російськомовна імперська спадщина зазвичай і далі зараховується винятково до надбань російської культури.

Етос спорту стає чудовим об'єктом пост-структуралістських і постколоніальних методик, зокрема дискурсу “побудови” ідентичності та “створення” культури в імперському оточенні. Українська незалежність скасувала обов'язок тлумачити розвиток фізичної культури і спорту так, як того вимагав “центр”. Але сучасні русоцентристські інтерпретаційні теорії наполягають на думці, що російська культура нічим не відрізняється від імперської, позбавляючи тим самим усі інші етнонаціональні утворення будь-яких прав на спадок, як теоретично, так і практично. Досягнення у розвитку фізичної культури і спорту стають, таким чином, національною спадщиною росіян, незалежно від того, чи закорінені вони в російських процесах і чи були вони результатом російської інтелектуальної діяльності. Імперський інтерпретаційний канон з його нарративними моделями, схемами, поняттями є тим публічним дискурсом, який не лише якимось відбиває реальність, а й замінює її, “репрезентує”, витворює, стає “парареальністю”, яка є більш реальною і впливовою, ніж та реальність, яку він нібито описує. Виникає ціла низка запитань: а) яке місце займає український спорт у цьому каноні? б) чим відрізняється “совєцький” спорт від українського і російського? в) в якому напрямку повинен іти перегляд засадничих припущень цього канону?

На жаль, дослідження на цю тему до сьогодні не з'явилися. Антиімперський, українофільський дискурс досить часто сьогодні є зворотною стороною імперського і підставою від нього не відрізняється. Це свідчить про те, що етос тоталітаризму залишається домінуючим, хоча й з оберненим знаком.

Етос демократії, який необхідно виникає з її структури, окрім свого “формального” характеру, складає сутність спільного добра. Це має подвійне значення. По-перше, всі інші конкретні змісти, які

співність конкретне спільне добро, повинні опиратися на цей "формальний" фундамент (свободу і рівність) і останній не може бути заперечений в ім'я якихось вищих вартостей. По-друге, доки сутність спільного добра є непорушною, доти лад цей є належним, навіть коли в ньому трапляється багато негативного для спільного добра. І в демократичній державі спорт може поступитися місцем грошовій індустрії, медичним експериментам, політичній спекуляції. Ошаткати гонорари, "хімізація" спорту, генна інженерія уже сьогодні є набутком демократичних суспільств. Це свідчить про те, що проблеми етосу спорту не розв'язуються самі собою. Необхідними є критичний критицизм і культура взаємовпливу, культура суспільної взаємодії, зокрема – культура конкуренції (змагання). Культура конкуренції значною мірою полягає у визнанні цінності правди. Не випадково Іван Павло II у промові до творців культури у Ватикані означив етос сучасності як "свободу, керувану правдою" [19].

Суттєвим поступом тут буде розвиток моральної свідомості, а важливим джерелом – належна загальна освіта.

Новонароджена українська демократія несе на собі відбиток трьохсотлітнього колоніального підпорядкування включно з радянським тоталітаризмом. Тому її не можна оцінювати згідно абстрактних уявлень про демократію. Не можна починати з ідеальних уявлень, які ставляться перед дійсністю як незмінна норма. Відомі на сьогодні "зразкові" демократії (звичайно ж не позбавлені розриву ідеалу й дійсності) США чи Швейцарії вирости на іншому духовному підґрунті, ніж маємо ми. У нас відсутня пуритансько-кальвіністська традиція, навіть традиції автономістської думки. Ми обрали демократію переважно тому, що там краще живеться, не розуміючи того, що внаслідок з того, що є інституціонально утвердженим там, нам доведеться довго відвойовувати. Фундаментальні ж вартості демократії – свобода і рівність, відомі нам обтяжливим придатком, без якого, по справедливості, можна було б і обійтися. Моральна автономія особи не увійшла в нашу кров і плоть, не стала цінністю, рівноцінною життю.

Що Ніцше показав нам як "філософствується молодістю". Це робиться не лише для того, щоб повалити ідею, а й для того, щоб їх "обстукати" і оприявнити, щоб видають вони порожній звук. Ми спробували обстукати етос спорту, аби виявити порожнини, які промовляють за високими словами про честь і мужність у спорті, проаналізувавши його функціонування у різних суспільних системах. Складність предмету дослідження не дозволила висвітлити усі порожнини (допінг, агресія, нечесне суддівство, корупція і т.д.). Ми лише прагнули виявити базові вартості етосу спорту, які, на наше переконання, є джерелом його розвитку.

Підсумовуючи, можна стверджувати:

Спорт є соціальним інститутом, ширше – професією, де учасники колективно займаються зростанням спортивних результатів і несуть відповідальність за збереження, передачу, розширення, зростання цієї спеціалізованої галузі діяльності.

Вони керуються у своїй діяльності системою норм і вартостей, які одночасно забезпечують цінність їх спортивного внеску і підкріплюють їх мотивацію, тобто мають власний етос.

Етос знаходиться у фундаменті спортивної діяльності, надає їй визначеності і спрямованості, є рушієм розвитку спорту.

Визначальними вартостями етосу спорту є: універсалізм, відкритість, безкорисливість, професійне визнання, поміркований скептицизм.

Базові вартості етосу спорту в поєднанні зі звичайними нормами віднаходять своє вираження в такому індикаторі, як спортивний стиль життя, характерними рисами якого є особлива цілеспрямованість, мобільність, бажання утвердження, перемоги, честюлюбність.

Етос спорту є тим самим у будь-якій суспільно-політичній системі, хоча остання накладає свій відбиток на його функціонування, про що свідчить аналіз етосу спорту в контексті етосу тоталітаризму і етосу демократії.

Література

1. Leksykon filozofii klasycznej. Люблін, 1997. – С. 174.
2. Словарь по этике. – М., 1970. – С. 70.
3. Франко І. Що таке поступ? // Повне зібр. тв. у 50 т. Т. 45. – С. 341.
4. Теория спорта. К., 1987. – С. 11.
5. Там само.
6. Там само.
7. The Oxford Companion to Philosophy. Оксфорд, 1995. – С. 875.
8. Теория спорта. К., 1997. С. – 13.
9. Шенкман С. Цена прыжка. // Юность, 1989. - №4. – С. 91.
10. Kuryłowicz M. Prawo i obyczaje w starozytnym Rzymie. Люблін, 1994. – С. 71-72.
11. Там само, С. 72.
12. Шенкман С. Цена прыжка. // Юность, 1989. - №4. – С. 91.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само. С. 92.
16. Пасынский Д. Неутраченные иллюзии. // Юность, 1991. - №8. – С. 84.
17. Шенкман С. Цена прыжка // Юность, 1989. - №4. – С. 92.
18. Житарюк М. Великий спорт і мас-медіа. Львів, 1997. – С. 32.
19. Dłaczego "Ethos"? // Ethos, 1988. - №1. – С. 3.